માગશર સુદ ૩, સોમવાર તા. ૧૬-૧૨-૧૯૭૪
શ્લોક - ૨-૩, પ્રવચન - ૬

બીજી ગાથાનું છેલ્લું છે. **'સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.'** ત્યાં સુધી ચાલ્યું છે ને. દ્રવ્યશ્રુત છે એ આત્માને પરોક્ષ રીતે જણાવે છે. વાણી છે ને? અને કેવળજ્ઞાન જે છે એ અનંત ધર્મ સહિત આત્મતત્ત્વને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાત્મસ્વરૂપ, એને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે. ભાવશ્રુતજ્ઞાન એ પણ એક આત્માને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એ ભાવશ્રુતજ્ઞાન પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ છે, કેવળજ્ઞાન પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ છે અને વાણી પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.

'આ રીતે સર્વ પદાર્થોના તત્ત્વને...' એટલે સર્વ પદાર્થના ભાવને **'જણાવનારી જ્ઞાનરૂપ અને વચનરૂપ અનેકાંતમયી સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.'** એ સરસ્વતીનો શ્લોક સમયસારનો છે. **'સરસ્વતીનાં વાણી, ભારતી, શારદા, વાગ્દેવી, ઈત્યાદિ ઘણાં નામ છે.'** ક્યાં સુધી આ ઘસવાનું કામ હાલે છે. કેટલું ઘસ્યું એણે. એને બંધ કરી દ્યો. એને શું ઘસી ઘસીને કરીને... એ વાત પૂરી થઈ ત્યાં.

હવે ત્રીજા શ્લોકમાં શું કહેવા માગે છે?

ननु निष्कलेतररूपमात्मानं नत्वा भवान् किं करिष्टतीत्याह-

श्रुतेन लिंगेन यथात्मशक्ति समाहितान्तः करणेन सम्यक्।
समीक्ष्य कैवल्यसुखस्पृहाणां विविक्तमात्मानमथाभिधास्ये।।३।।

टीका :- अथ इष्टदेवतानमस्कारकरणानन्तरं। अभिधास्ये कथयिष्ये। कं? विविक्तमात्मानं कर्ममलरहितं जीवस्वरूपं। कथमभिधास्ये? यथात्मशक्ति आत्मशक्तेरनतिक्रमेण। किं कृत्वा? समीक्ष्य तथाभूतमात्मानं सम्यग्ज्ञात्वा। केन? श्रुतेन-

''एगो मे सासओ आदा णाणदंसणलक्खणो।
सेसा मे बाहिरा भावा सव्वे संजोगलक्खणा।।''

इत्याद्यागमेन। तथा लिंगेन हेतुना। तथा हि-शरीरादिरात्मभिन्नोभिन्नलक्षणलक्षितत्त्वात्। ययोर्भिन्नलक्षणलक्षितत्त्वं तयोर्भेदो यथाजलानलयोः। भिन्नलक्षणलक्षितत्त्वं चात्मशरीरयोरिति। न चानयोर्भिन्नलक्षणलक्षितत्वमप्रसिद्धम्। आत्मनः उपयोगस्वरूपोपलक्षितत्त्वात्शरीरा- देस्तद्विपरीतत्त्वात्। समाहितान्तःकरणेन समाहितमेकाग्रीूतं तच्च तदन्तःकरणं च

मनस्तेन। सम्यक्-समीक्ष्य सम्यग्ज्ञात्वा अनुभूयेत्यर्थः केषां तथा भूतमात्मानमभिधास्ये? कैवल्यसुखस्पृहाणां कैवल्ये सकलकर्मरहितत्त्वे सति सुखं तत्र स्पृहा अभिलाषो येषां, कैवल्ये विषयाप्रभवे वा सुखे; कैवल्यसुखयो स्पृहा येषाम्।।३।।

શ્લોક - ૩

અન્વયાર્થ :- (अथ) હવે પરમાત્માને નમસ્કાર કર્યા બાદ (अहं) હું-પૂજ્યપાદ આચાર્ય (विविक्तं आत्मानं) પરથી ભિન્ન એવા આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને (श्रुतेन) શ્રુત દ્વારા (लिंगेन) અનુમાન અને હેતુ દ્વારા, (समाहितान्तःकरणेन) એકાગ્ર મન દ્વારા (सम्यक्समीक्ष्य) સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને-અનુભવીને (कैवल्यसुखस्पृहाणां) કેવલ્યપદ-વિષયક અથવા નિર્મલ અતીન્દ્રિયસુખની ભાવનાવાળાઓને (यथाशक्ति) શક્તિ અનુસાર (अभिधास्ये) કહીશ.

ટીકા :- હવે ઈષ્ટદેવતાને નમસ્કાર કર્યા પછી હું કહીશ. શું (કહીશ)? વિવિક્ત આત્માને અર્થાત્ કર્મમલરહિત જીવસ્વરૂપને (કહીશ). કેવી રીતે કહીશ? યથાશક્તિ-આત્મશક્તિનું ઉલ્લંઘન કર્યા વગર-કહીશ. શું કરીને (કહીશ)। સમીક્ષા કરીને અર્થાત્ તેવા આત્માને (વિવિક્ત આત્માને) સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને (કહીશ). શા વડે (કયા સાધન વડે)? શ્રુત દ્વારા-

''જ્ઞાનદર્શનલક્ષણવાળો શાશ્વત એક આત્મા મારો છે; બાકીના બધા સંયોગલક્ષણવાળા ભાવો મારાથી બાહ્ય છે.'' ઈત્યાદિ આધમ દ્વારા તથા લિંગ અર્થાત્ હેતુ દ્વારા (કહીશ). તે આ પ્રમાણે :-

શરીરાદિ આત્માથી ભિન્ન છે, કારણ કે તેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે. જેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે, તેઓ બંને (એક બીજાથી) ભિન્ન છે; જેમ જલ અને અગ્નિ (એક બીજાથી) ભિન્ન છે તેમ. આત્મા અને શરીર (બંને) ભિન્ન લક્ષણોથીલ ક્ષિત છે અને તે બંનેનું ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિતપણું અપ્રસિદ્ધ નથી (અર્થાત્ પ્રસિદ્ધ છે). કારણ કે આત્મા ઉપયોગસ્વરૂપથી ઉપલક્ષિત છે અને શરીરાદિક તેનાથી વિપરીત લક્ષણવાળાં છે.

સમાહિત અન્તઃકરણથી-સમાહિત એટલે એકાગ્ર થયેલા અને અંતઃકરણ એટલે મન-એકાગ્ર થયેલા મન વડે, સમ્યક્પ્રકારે સમીક્ષા કરીને-(વિવિક્ત આત્માને) જાણીને-અનુભવીને (કહીશ) એવો અર્થ છે. હું કોને તેવા પ્રકારના આત્માને કહીશ? કૈવલ્ય સુખની સ્પૃહાવાળાઓને-કૈવલ્ય અર્થાત્ સકલ કર્મોથી રહિત થતાં જે સુખ (ઊપજે) તેની સ્પૃહા (અભિલાષા) કરનારઓને-(કહીશ). કૈવલ્ય અર્થાત્ વિષયોથી ઉત્પન્ન નહિ

થયેલા એવા સુખની-અથવા કૈવલ્ય અને સુખની-સ્પૃહાવાળાઓને (કહીશ). (૩)

ભાવાર્થ :- શ્રી પૂજ્યપાદ સ્વામી પ્રતિજ્ઞારૂપે કહે છે કે, 'હું શ્રુત વડે, યુક્તિ અનુમાન વડે અને ચિત્તની એકાગ્રતા વડે શુદ્ધાત્માને યથાર્થ જાણીને તથા તેનો અનુભવ કરીને, નિર્મળ અતીન્દ્રિય સુખની ભાવનાવાળા ભવ્ય જીવોને મારી શક્તિ અનુસાર શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ કહીશ.'

વિશેષ

આગમમાં આત્માનું સ્વરૂપ

કહ્યું છે કે :-

હું એક, શુદ્ધ, સદા અરૂપી, જ્ઞાન દર્શનમય ખરે,
કંઈ અન્ય તે મારું જરી પરમાણુમાત્ર નથી અરે!

દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ પરિણમેલો આત્મા જાણે છે કે-'નિશ્ચયથી હું એક છું, શુદ્ધ છું, દર્શન જ્ઞાનમય છું, સદા અરૂપી છું; કાંઈ પણ અન્ય પર દ્રવ્ય-પરમાણુમાત્ર પણ મારું નથી. એ નિશ્ચય છે.'[૧]

યુક્તિ (અનુમાન)

શરીર અને આત્મા એકબીજાથી ભિન્ન છે કારણ કે તે બંનેના લક્ષણ[૨] ભિન્ન ભિન્ન છે. આત્મા જ્ઞાન-દર્શન લક્ષણવાળો છે અને શરીરાદિ તેનાથી વિરુદ્ધ લક્ષણવાળાં છે-અર્થાત્ અચેતન જડ છે. જેમનાં લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે તે બધાં એકબીજાથી ભિન્ન હોય છે; જેમ કે જલનું લક્ષણ શીતલપણું અને અગ્નિનું લક્ષણ ઉષ્ણપણું છે. એમ બંનેના લક્ષણ ભિન્ન છે, તેથી જલથી અગ્નિ ભિન્ન છે.

જેમ સોના અને ચાંદીનો એક પિંડ હોવા છતાં તેમાં સોનું તેનાં પીળાશાદિ લક્ષણ વડે અને ચાંદી તેનાં શુક્લાદિ લક્ષણવડે-બંને જુદાં છે-એમ જાણી શકાય છે, તેમ જીવ અને કર્મ-નોકર્મ (શરીર) એકક્ષેત્રે હોવા છતાં તેમનાં લક્ષણો વડે તેઓ એકબીજાથી ભિન્ન જાણી શકાય છે.[૩]

વળી અંરંગ રાગ-દ્વેષાદિ પરિણામો પણ વાસ્તવમાં આત્માના જ્ઞાનલક્ષણથી ભિન્ન છે, કારણ કે રાગ-દ્વેષાદિ-ભાવો ક્ષણિક અને આકુળતા લક્ષણવાળા છે; તે સ્વ-

---

૧. શ્રી સમયસાર-ગુ. આવૃત્તિ-ગાથા ૩૮

૨. ઘણા મળેલા પદાર્થોમાંથી કોઈ પદાર્થને જુદો કરનાર હેતુને લક્ષણ કહે છે. (જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા) ૩. જુઓઃ સમયસાર ગાથા-૨૭-૨૮.

પરને જાણતા નથી; જ્યારે જ્ઞાનસ્વભાવ તો નિત્ય ને શાન્ત-અનાકુળ છે, સ્વ-પરને જાણવાનો તેનો સ્વભાવ છે. આ રીતે ભિન્ન લક્ષણ દ્વારા જ્ઞાનમય આત્મા રાગાદિકથી ભિન્ન છે-એમ નક્કી થાય છે.[૪] માટે આત્મા પરમાર્થે પર-ભાવોથી અર્થાત્ શરીરાદિક બાહ્ય પદાર્થોથી તથા રાગ-દ્વેષાદિ અંતરંગ પરિણામોથી વિવિક્ત છે-ભિન્ન છે.

અનુભવ

આગમ અને યુક્તિ દ્વારા આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણી પોતાના ત્રિકાળ શુદ્ધાત્માની સન્મુખ થતાં આચાર્યને જે શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થયો તે અનુભવથી તેઓ વિવિક્ત આત્માનું સ્વરૂપ બતાવવા માગે છે.

આચાર્ય આત્માનું સ્વરૂપ કોને બતાવવા માગે છે?

આત્માના અતીન્દ્રિય સુખની જ જેને સ્પૃહા છે-ઇન્દ્રિય-વિષયસુખની જેને સ્પૃહા નથી, તેવા (જિજ્ઞાસુ) ભવ્ય જીવોને જ આચાર્ય વિવિક્ત આત્માનું (શુદ્ધાત્માનું) સ્વરૂપ કહેવા માગે છે.

આ રીતે શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્યે આગમ, યુક્તિ અને અનુભવથી આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ કહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે.

આત્માના વળી કેટલા ભેદ છે. જેથી 'વિવિક્ત આત્મા'-એમ વિશેષ કહ્યું છે? અને એ આત્માના ભેદોમાં શા વડે કોનું ગ્રહણ અને કોનો ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે? એવી આશંકા કરી કહે છે-

શ્લોક-૩ ઉપર પ્રવચન

'નિષ્કલથી અન્યરૂપ આત્માને...' કલ એટલે શરીર. શરીરરહિત એનાથી અન્ય રૂપ એટલે સકલ આત્મા. અરિહંતને સકલ આત્મા કહેવાય છે ને? શરીર સહિત. **'નિષ્કલથી અન્યરૂપ આત્માને (નિષ્કલ નહિ...'** એટલે કે શરીર નહિ. શરીર નહિ એવા બીજા. શરીરસહિત એમ. શરીર નહિ એવા શરીરસહિત. **'એવા સકલ આત્માને) નમસ્કાર કરીને આપ શું કરશો? તે કહે છે-'**

૪. જીવ બંધ બંને, નિયત નિજ નિજ લક્ષણે છેદાય છે;
પ્રજ્ઞા-છીણી થકી છેદતાં, બંને જુદા પડી જાય છે. (શ્રી સમયસાર-ગુ. આવૃત્તિ ગા.૨૯૪)

श्रुतेन लिंगेन यथात्मशक्ति समाहितान्तः करणेन सम्यक्।
समीक्ष्य कैवल्यसुखस्पृहाणां विविक्तमात्मानमथाभिधास्ये।।३।।

'**ટીકા :- હવે ઇષ્ટદેવતાને નમસ્કાર કર્યા પછી હું કહીશ.**' આ ટીકા કાંઈ અમૃતચંદ્રાચાર્ય જેવી નથી ટીકા. આ તો સાધારણ સાદી ભાષામાં છે. પ્રભાચંદ્ર પંડિતની છે ને. બહુ ગંભીર નથી. વિવિક્ત આત્માને કહીશ એમ. '**વિવિક્ત આત્માને અર્થાત્ કર્મમલરહિત જીવસ્વરૂપને...**' ભગવાન આત્મા કર્મ ને રાગ ને મલિનભાવ રહિત છે આત્મા. એને હું કહીશ. સિદ્ધસ્વરૂપ છે એ તો પ્રગટ થયેલું છે. પણ આ આત્મા કર્મ અને રાગરહિત એનું વસ્તુસ્વરૂપ જે છે એવા સ્વરૂપને હું કહીશ.

'**કેવી રીતે કહીશ? યથાશક્તિ-આત્મશક્તિનું ઉલ્લંઘન કર્યા વગર-**' એટલે કે મારી શક્તિ પ્રમાણે '**કહીશ.**' એમ. સર્વજ્ઞે જે કહે છે એટલું તો હું ક્યાંથી કહી શકું? એમ કહે છે આચાર્ય. મારી શક્તિ છે, મેં અનુભવ્યું છે. રાગરહિત આત્મા... રાગ એટલે આસ્રવ, કર્મ એટલે અજીવ. અજીવ અને આસ્રવ રહિત જે આત્માને જાણ્યો છે, અનુભવ્યો છે એ શક્તિ પ્રમાણે હું કહીશ. એમ કહે છે. એ યથાશક્તિનો અર્થ-મારી શક્તિ પ્રમાણે.

'**શું કરીને (કહીશ)? સમીક્ષા કરીને અર્થાત્ તેવા આત્માને (વિવિક્ત આત્માને) સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને (કહીશ).**' સમ-ઈક્ષા. સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને. મેં જાણ્યો છે આત્મા કેવો છે, એમ કહે છે આચાર્ય. મેં અનુભવ્યો છે આત્મા કેવો છે. આહાહા..! એવું જે જાણ્યું છે, મેં અનુભવ્યું છે એ પ્રમાણે હું કહીશ. સમજાય છે કાંઈ? '**શા વડે (કયા સાધન વડે)? શ્રુત દ્વારા-**' પછી ગાથા આપી છે નિયમસારની.

''एगो मे सासओ आदा णाणदंसणलक्खणो।
सेसा मे बाहिरा भावा सव्वे संजोगलक्खणा।।''

કેવો છે આત્મા? '**જ્ઞાનદર્શનલક્ષણવાળો...**' જેનું લક્ષણ અને જે લક્ષણથી વસ્તુ જણાય એ જ્ઞાનદર્શન લક્ષણ છે. આહાહા..! જ્ઞાનદર્શનલક્ષણથી જણાય લક્ષ દ્રવ્ય-વસ્તુ એવો એ આત્મા છે. વિકલ્પથી ને રાગથી ને નિમિત્તથી જણાય નહિ એવો આત્મા છે એમ કહે છે. પ્રથમ સમ્યગ્દર્શનમાં પણ આત્મા પોતે પોતાના જ્ઞાનદર્શનના લક્ષણ દ્વારા જણાય એવો એ છે. જાણવું-દેખવું જેનું લક્ષણ છે. લક્ષ એટલે દ્રવ્યનું. તેના દ્વારા જણાય એવો એ આત્મા છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**શાશ્વત એક આત્મા મારો છે;...**' શાશ્વત ત્રિકાળ... ત્રિકાળ... ત્રિકાળ... એવું જે ત્રિકાળી દ્રવ્યસ્વરૂપ જે છે એ શાશ્વત તે જ્ઞાનદર્શનલક્ષણ વડે જણાય એવી ચીજ છે. આહાહા..! કુંદકુંદાચાર્યની ગાથા છે. એવો '**શાશ્વત એક આત્મા મારો છે;...**' એમ કહે છે અહીં.

પરના આત્માની અહીં વાત નથી કરી. આહાહા..! જ્ઞાન અને દર્શન જે પ્રગટ છે લક્ષણ વ્યક્ત છે એ દ્વારા મારો આત્મા છે એ જણાય છે. જણાય છે એ રીતે હું વાત કરીશ. આહાહા..! તો પછી હું કહીશ એનો અર્થ શું થયો? કે તમને પણ તમારા જ્ઞાનદર્શનલક્ષણથી જણાય છે. પણ વ્યવહાર આવે ત્યારે એ જ આવે ને. બીજો આવે?

'**જ્ઞાનદર્શનલક્ષણવાળો શાશ્વત એક આત્મા મારો છે; બાકીના બધા સંયોગલક્ષણવાળા ભાવો મારાથી બાહ્ય છે.**' અંદરમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના ભાવ થાય એ બધા સંયોગી લક્ષણવાળા છે, સ્વભાવ લક્ષણવાળા નથી. સ્વભાવ લક્ષણથી એનું જાણવું અને દેખવું એ લક્ષણ દ્વારા એ જણાય. એ દ્વારા મેં જાણ્યો છે અને બીજા જે પુણ્ય અને પાપ ભાવ એ અનેરા લક્ષણવાળા છે. છે ને? '**બાકીના બધા સંયોગલક્ષણવાળા ભાવો મારાથી બાહ્ય છે.**' આહાહા..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને સાંભળતા જે વિકલ્પ થયો એ વિકલ્પથી પણ મારી ચીજ તો ભિન્ન છે કહે છે. એમ તમારી ભિન્ન છે એમ કહેવું છે અહીં તો. હું પોતે આવું હું કહીશ એવો તમારો આત્મા પણ એ રીતે જ જણાય એવો છે એમ કહે છે. આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ (છે). અહીં જ્ઞાન-દર્શન પ્રગટ છેને તો એ લક્ષણ લીધું છે. અને એ લક્ષણ દ્વારા મારો ભગવાન જણાય અને જે રીતે જાણ્યો છે એ રીતે જગતને હું જાહેર કરું છું, કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈત્યાદિ આગમ દ્વારા તથા લિંગ અર્થાત્ હેતુ દ્વારા...**' અનુમાન દ્વારા '(કહીશ).' અન્વયાર્થમાં તો '**लिंगेन**' '**અનુમાન અને હેતુ**' એમ બે કહ્યા છે. પણ બે નહિ. અનુમાન એ જ હેતુ છે. આમાં બીજો હેતુ નવો નથી. જુઓને! ત્યાં કીધું ને? લિંગ એટલે હેતુ દ્વારા. ત્યાં તો એમ કીધું છે. અર્થમાં વળી બે ભર્યા છે. '**लिंगेन**' અન્વયાર્થમાં. '**અનુમાન અને હેતુ..**' એમ કહ્યું. પણ અનુમાન એ જ હેતુ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! ધર્મની ઝીણી વાતું ભારે. આ અંદર વસ્તુ છે ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે, આનંદમૂર્તિ છે. એ મારા જાણવાના ધસે છે, બધું બંધ જ કરી દો, ધસવાનું બંધ કરી દો. રજા જ આપી દો.

ભગવાન આત્મા મારો અને તમારો બેયનો એમ કહે છે. મારો છે એને આ રીતે મેં જાણ્યો એમ તમને કહીશ પણ તમારે પણ એ રીતે જણાશે એમ કહેશે. આહાહા..! એ કોઈ ક્રિયાકાંડ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ ને પૂજા કરવાથી આત્મા જણાય એવું આત્માનું લક્ષણ જ નથી એમ કહે છે અહીં તો. સમજાણું કાંઈ? આત્માનું જ્ઞાન થાય એનું લક્ષણ જ પોતાના જ્ઞાનથી થાય એવું એનું લક્ષણ છે. આહાહા..! એનું નામ આત્મજ્ઞાન છે. એ રાગની ક્રિયા.. ઘણે ઠેકાણે આવે છે. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ છે, વ્યવહાર સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે. આવે છે કે નહિ? ઘણું લખાણ છે. શબ્દકોષવાળાએ બધા નાખ્યા છે. એમાં કોઈ તારવીને કાઢવું

હોય તો ભારે મુશ્કેલ પડે.

સાધન વ્યવહાર છે. એક કોર કહે કે એક જ આત્મા મોક્ષનો માર્ગ છે, નિશ્ચય સાધન છે. વ્યવહાર સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે. પાછું એ નાખ્યું. પંચાસ્તિકાયમાં છે કે નહિ? આહાહા..! અહીં તો એક જ સાધન છે. સત્ય જ એ સાધન છે. અંદર જ્ઞાન ને દર્શન દ્વારા અંદરને પકડવો. ઓહોહો..! એવો જ જાણ્યો છે અને એ રીતે હું કહીશ એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'જેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે, તેઓ બંને (એક બીજાથી) ભિન્ન છે;...' શરીરાદિ આત્માથી ભિન્ન છે. શરીર, રાગ, પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો એ બધા ભગવાન આત્માથી જુદા છે. આહાહા..! **'કારણ કે તેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે.'** એ આકુળતા અને અજીવના લક્ષણથી જણાવ્યા છે. એના લક્ષણ જ જુદી જાતના છે, કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો જે ભાવ એનું લક્ષણ જ, કહે છે કે આકુળતા અને રાગ છે. એથી આત્મા જણાય એવી ચીજ છે નહિ. આહાહા..! અલિંગગ્રહણમાં આવ્યું છે ને? કે પોતાના સ્વભાવથી જણાય એવો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા છે. પોતાના સ્વભાવથી જણાય એવો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા આત્મા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તો પછી આ બધું સાંભળવું ને... એ સાંભળવામાં પણ એ એને સાંભળવું કે અમારા સાંભળવાથી તને તું જણાય એવો તું નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ભગવાન એમ કહે કે અમારી ભક્તિથી તું જણાય એવું તારું સ્વરૂપ જ નથી. આહાહા..! એનો વિકલ્પ જે ઉઠે ભગવાનની ભક્તિનો શુભરાગ, સાક્ષાત્ ત્રિલોકનાથ હો એની વાણી સાંભળે તો એ વાણીમાં એમ કહ્યું કે તું આ વાણી અને વાણી સાંભળતા થતો વિકલ્પ, એનાથી તું જણાય એવું તારું સ્વરૂપ જ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે. આવો માર્ગ એકલો નિશ્ચય છે એ જ માર્ગ છે. વ્યવહાર-ફ્યવહાર છે એ માર્ગ છે નહિ. આહાહા..!

અહીં તો એ કહ્યું છે કે શરીરાદિ, રાગાદિ આમાં બધું લઈ લીધું. એ **'આત્માથી ભિન્ન છે. કારણ કે તેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે. જેઓ ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે, તેઓ બંને (એક બીજાથી) ભિન્ન છે;...'** તેના લક્ષણ જુદા માટે તે જુદી ચીજ છે. જુદા લક્ષણથી એ જણાય માટે તે ભિન્ન ચીજ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આત્મા જ્ઞાન અને દર્શન, લક્ષણથી જણાય અને દયા, દાનના વિકલ્પો છે એ વિભાવ આકુળતાના લક્ષણથી જણાય એ ચીજ છે, એમ કહે છે. આહાહા..! અને જેના લક્ષણો જુદા છે એ ચીજ જુદી છે. એનું લક્ષ્ય એટલે વસ્તુ. સમજાણું કાંઈ?

'જેમ જલ અને અગ્નિ (એક બીજાથી) ભિન્ન છે તેમ.' પાણી અને અગ્નિ. **'આત્મા**

અને શરીર (બંને) ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે...' એકલું શરીર નાખ્યું હોં! પણ પહેલું તો એમ હતુંને, શરીર આદિ બધું. એ તો પછી શરીરમાં બધું એમાં આવી જાય. ત્યાં શરીર નાખ્યું છે એકલું. શાસ્ત્રમાં એમ આવે છે ને કે પુણ્ય અને પાપના ભાવ એ પુદ્ગલના પરિણામ છે. પછી ટૂંકું કરીને કહ્યું કે પુણ્ય-પાપના ભાવ પુદ્ગલ છે. કર્તાકર્મમાં આવ્યું છે. આહાહા..!

ભગવાન આત્મા જાણવા અને દેખવાના લક્ષણથી જણાય માટે એનું લક્ષણ જુદું. એ જુદી ચીજ થઈ અને રાગાદિનું લક્ષણ જુદું. કેમ કે એ આકુળતા અને દુઃખરૂપ જેનું લક્ષણ છે અને દુઃખરૂપ જે ચીજ છે. આહાહા..! દયા, દાન, વ્રત ભાવ એ બધો દુઃખરૂપ છે. એ દુઃખરૂપના લક્ષણથી જ જણાય એવો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો માર્ગની મૂળ ચીજ છે.

'ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે અને તે બંનેનું ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિતપણું અપ્રસિદ્ધ નથી...' જળ અને અગ્નિની પેઠે. **'તેમ આત્મા અને શરીર (બંને) ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે...'** ભગવાન આત્મા અને પુણ્ય દયા, દાન, વ્રતના ભાવ પુણ્ય, હિંસા, જૂઠાનો ભાવ પાપ અને શરીરાદિ અજીવ એ ત્રણેયના લક્ષણ ભિન્ન ભિન્ન છે. તો જેનું લક્ષણ જુદું તે વસ્તુ જુદી થઈ. તે વસ્તુ એક ન રહી. આહાહા..! આ તો સમજાય એવી વાત છે. એમાં જ બધો મર્મ ભરેલો છે. આહાહા..!

'કારણ કે તે આત્મા ઉપયોગસ્વરૂપથી ઉપલક્ષિત છે...' જોયું! ભગવાન આત્મા તો જાણવા-દેખવાના ઉપયોગ વ્યાપારથી જણાય એવો છે. જાણવા-દેખવારૂપી ઉપયોગ, એનાથી જણાય એવું છે. એનું લક્ષણ તો ઈ છે. **'શરીરાદિ તેનાથી વિપરીત લક્ષણવાળાં છે.'** આહાહા..! શરીરની કોઈ ક્રિયાથી આત્મા જણાય કે રાગની ક્રિયાથી આત્મા જણાય એ બેયના લક્ષણ તદ્દન જુદા છે. સમજાણું કાંઈ? તો પછી આ વ્યવહાર સાધન છે એ ક્યાં રહ્યું? શાસ્ત્રમાં આવે છે. એ તો એ વખતે રાગની મંદતાની જાત કેટલી કેવી હતી એટલું જણાવવા એને વ્યવહાર સાધનનો આરોપ આપ્યો છે. આહાહા..! આવી વાતું ભારે આકરી પડે.

અહીં તો આઠ વર્ષની છોડી હોયને સામાયિક કરે બે-ચાર-પાંચ. એક પાથરણે પાંચ સામાયિક. થઈ ગઈ સામાયિક. અને શેઠિયાઓ આપે એને... શું કહેવાય? લ્હાણી. લ્હાણી-લ્હાણી. આહાહા..! બેયને થઈ ગયો ધર્મ. અરે..! ભાઈ! ક્યાં ... હજી સામાયિક કોને કહેવી? વીતરાગ લક્ષણે લક્ષિત તો સામાયિક છે. અને એ આત્મા જ્ઞાન-દર્શને લક્ષિત થાય તેમાં ઠરે એનું નામ સામાયિક છે. હવે એ જ્ઞાનલક્ષણથી જણાય એ ચીજ શું છે એની જ હજી ખબર ન મળે અને એને થઈ ગઈ સામાયિક અને એને થઈ ગયા પોષા, પડિક્કમણા.

મુમુક્ષુ :- ભૂતકાળમાં તો થાતા.

ઉત્તર :- ..ભાઈ! ગયા કાળમાં થાતા હતા?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- માનતા હતા. આહાહા..!

અરે..! એની જાત ન જાગે ત્યાં સુધી ધર્મ કેમ થાય? એ પુણ્ય-પાપના ભાવ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ બધો ભાવ તો રાગભાવ છે. આહાહા..! અહીં કીધુંને? '**શરીરાદિક તેનાથી વિપરીત લક્ષણવાળાં છે.**' રાગનું અને ચૈતન્યનું બેયનું લક્ષણ જ વિપરીત છે. આહાહા..! આ તો શાંતિથી સમજવા જેવી વાત છે, બાપુ! આ તો કૂદીને એકદમ આ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું.. આહાહા..!

ઘણા જીવો અત્યારે એમ ને એમ રળવામાં અને રળવામાં (જીવન) કાઢે છે. એટલે ધર્મ તો નહિ પણ પુણ્ય પણ નહિ એને તો. આહાહા..! ૪૦-૪૦ વર્ષ ૪૫-૫૦ વર્ષ એમાં ને એમાં રોકાય. આ કરું ને આ કરું ને આ કરું.. આ કરું. અને એને દેખાવામાં પણ એમ આવે કે આણે આમ પૈસા ભેગા કર્યા, આણે આમ કર્યું. ત્યારે મારે પણ એમ કરવું. આહાહા..! એવા પાપના પરિણામમાં તો ઘણો વખત ગયો. ધર્મ તો એક કોર રહ્યો હજી. પણ એને જે રાગની મંદતા શ્રવણ કરવા માટે જોઈએ, નિવૃત્તિ માટે રાગની મંદતા (જોઈએ) એના પણ ઠેકાણા ન મળે. આહાહા..! તો જે પુણ્ય, હજી રાગની મંદતાનો ભાવ જે પુણ્ય કે જેનાથી આત્મા જણાય નહિ એવા પુણ્યના પણ ઠેકાણા નહિ જ્યાં. આહાહા..! અરેરે..! ૪૦-૪૦, ૫૦-૫૦, ૬૦-૬૦ વર્ષ એમ ને એમ આ કર્યું... આ કર્યું... આ ભર્યું.. આ કર્યું... એવા પાપના પરિણામ.. આહાહા..! ભાઈ! એનાથી આત્મા નહિ જણાય. એનાથી આત્માને નુકસાન થાય છે. એનાથી આત્માને લાભ કેમ થાય? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- દાન કરે એટલે લાભ થાય.

ઉત્તર :- હવે નિવૃત્તિમાં જરી આમ કરે-રાગની મંદતા દાનમાં, દયામાં કાંઈક કરે એ તો હજી પુણ્ય છે. આહાહા..! એ કાંઈ ધર્મ નથી. એ ધર્મનું લક્ષણ નથી. આહાહા..! કરોડો રૂપિયા દાનમાં આપે. એ બહાર નહિ પડવાની આશાએ, તો પણ તે રાગની મંદતા છે. અને બહાર પડવાની આશાએ આપે છે કે મેં કાંઈક કર્યું, હું કાંઈક કરું છું એમ લોકો મને જાણે એ ભાવ તો પાપ છે. ચંદુભાઈ! આહાહા..! આ તો જે રીતે હશે એ રીતે માલ આવશે. આહાહા..!

અહીંયાં તો એમ કહેવું છે કે કેટલાકને તો હજી ધર્મ તો એક કોર રહ્યો પણ પુણ્યના પરિણામ કરવાનો અવસર જેને નથી. આહાહા..! એને ક્યાં ઉતારા કરવા છે? સમજાણું

કાંઈ? આહાહા..! અહીં તો પરમાત્મા એમ કહે છે કે તારા હિતને માટે તો સાધન જ્ઞાન અને દર્શન તે સાધન છે. આહાહા..! એ જાણવા-દેખવાના લક્ષણે અંદરમાં જો, ત્યારે એને ધર્મ થાય, ત્યારે એને આત્મા જણાય, ત્યારે તેને આત્માનું જ્ઞાન થાય, ત્યારે તેને આત્માની શ્રદ્ધા થાય. આત્મામાં આત્માની શ્રદ્ધા અને આત્માનું જ્ઞાન થવું જોઈએને? એ ક્યારે થાય? કે જેવો એ ભગવાન પૂર્ણાનંદ છે તે તરફ જ્ઞાન-દર્શનને વાળે, સ્વસન્મુખ કરે (ત્યારે થાય). આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? હજી તો પરસન્મુખના પાપના પરિણામથી પરસન્મુખના પુણ્ય પરિણામમાં આવવાના પણ જેને હજી વાંધા. આહાહા..! ભારે વાત ભાઈ આ તે.

કહે છે કે બેના લક્ષણ જ જુદા છે. વ્યવહારરત્નત્રય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો ભાવ, પંચ મહાવ્રત અને બાર વ્રતનો ભાવ અને શાસ્ત્ર શ્રવણ અને શાસ્ત્ર તરફના રાગવાળું જ્ઞાન- એ ત્રણેય ભાવો આત્માના જાણવા-દેખવાથી પ્રગટ થતો પ્રભુ, એવા લક્ષણથી આનું લક્ષણ જુદું છે. આહાહા..! કહો, સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! એમાં અત્યારે તો જુઓને આમ સાંભળીએ કે કો'કને હાર્ટ ફેઈલ થઈ ગયું, કો'કને કેન્સર થયું. છ મહિનામાં જણાયું ત્યાં ઉડી ગયો તરત. ઓલા શું કહે છે? બ્લડ કેન્સર. વળી આ કો'કનું ઈ (સાંભળ્યું), હેમરેજ થયું. આહાહા..! ભાઈ! એ તો જડની સ્થિતિ હોય તે તે કાળે તેનું થવું હોય તે થાય જ. એમાં આત્માને શું છે? આહાહા..!

ભગવાન એ સ્થિતમાં પણ જ્ઞાન ને દર્શનથી જણાય એવી ચીજ છે. એ ચીજ ત્યાં વિઘ્ન નથી કરતી ત્યાં નજર ન કરે તો. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કારણ કે નજર જ્યાં જાવી છે એ નજર સ્વતંત્ર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એને એવા રોગ અને રોગ તરફનો વિકલ્પ છે એ પણ નડતો નથી, સ્વભાવ સન્મુખ જાય તો. આહાહા..! નારકીમાં સાતમી નરકમાં નરકની પીડા એની. ભગવાન જાણે અને એણે વેદી. આહાહા..! ભૂલી ગયો. ઘડીકમાં કાંઈક આવ્યું ને. એ વેદના... એ વેદનાના કાળમાં સમ્યગ્દર્શન પામે છે. આહાહા..! કારણ કે વેદના અને વેદનાનો સંયોગ, એનું લક્ષણ જ જુદું છે એમ કહે છે. આહાહા..! આહાહા..! ભલે એ વેદના હો અને શરીરમાં એ સંયોગો પણ પ્રતિકૂળ હો, પણ એ બેયના લક્ષણો જુદી ચીજ છે. કેમ કે એ જુદી છે માટે બેયના લક્ષણ જુદા છે. અને એનાથી ભગવાન આત્મા... આહાહા..! જુદો છે, કહે છે. બાબુભાઈ! એ રાગના ભાવ અને દેહની સ્થિતિની દશા બેના લક્ષણથી પ્રભુનું લક્ષણ જુદું છે. એ લક્ષણને ત્યાં રુકાવટ નથી. જો લક્ષણથી લક્ષને રોકે, લક્ષણમાં લક્ષને રોકે તો કોઈ રુકાવટ નથી. આહાહા..! શું કીધું સમજાણું કાંઈ? જાણવા-દેખવાના ભાવને, ભાવવાન એ વસ્તુ છે એમાં રોકે તો એને કોઈ રૂકાવટ નથી. એવી એની ચીજ જ છે કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

સાતમી નરકની રવ રવ નરકની અપરિઠાણાની પીડા અને એ સંયોગો, સાંભળતા એ રાડ નાખી જાય. વેદનારાએ વેદી, ભગવાને જાણી. છતાં એ વેદનાનો કાળ હોય અને શરીર ભલે હો એવા સંયોગોમાં... આહાહા..! એ કાળે પણ એને લક્ષે નથી ઓળખવું અને આત્માને લક્ષણે ઓળખે એ લક્ષણ જ જુદી ચીજ છે એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિત છે...' આહાહા..! **'બંનેનું ભિન્ન લક્ષણોથી લક્ષિતપણું અપ્રસિદ્ધ નથી...'** જોયું? છે ને? **'(અર્થાત્ પ્રસિદ્ધ છે).'** આહાહા..! રાગનું લક્ષણ આકુળતા અને ભગવાનનું લક્ષણ જ્ઞાન દર્શન.. આહાહા..! બે લક્ષણો પ્રસિદ્ધ છે. પ્રસિદ્ધ છે, પ્રસિદ્ધ પામેલા છે. આહાહા..! **'કારણ કે આત્મા ઉપયોગસ્વરૂપથી ઉપલક્ષિત છે...'** આહાહા..! જાણવા-દેખવાના ભાવથી-પર્યાયથી-એ ઉપલક્ષિત એટલે લક્ષમાં આવે છે. એના સમીપમાં તેથી જવાય છે. જાણવા-દેખવાના લક્ષણ દ્વારા ઉપલક્ષિત એટલે સ્વરૂપમાં સમીપે જવાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તે કાળે રાગાદિ અને શરીરાદિ હોવા છતાં તેના લક્ષણ જુદાં છે. એટલે એનું લક્ષ (જ્ઞાન) કરી છોડી દે. અને જેનું લક્ષણ જાણવું-દેખવું એનું લક્ષ કરે લક્ષણ દ્વારા (તો) જણાય એવી ચીજ છે. આહાહા..! વાતું તો બહુ સહેલી છે.

શ્રીમદ્દે કહ્યું છેને, સત્ સત્ સરળ છે, સત્ સહજ છે, સત્ સર્વત્ર છે. આવે છે ને ભાઈ? પહેલા શરૂઆતમાં આવે છે. સત્ સહજ છે. આહાહા..! સત્ સર્વત્ર છે, સત્ સત્ છે. આહાહા..! પણ એના બતાવનાર સત્સમાગમ.. સત્ મળ્યા નથી એને. આ સત્ છે એમ એને બતાવનારા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? છે ને? ...ભાઈ! ક્યાં ગયું? આમ છે પણ તે સત્‌ને બતાવનારા, જણાવનારા મળ્યા નથી. એનો અર્થ ત્યાં એને લક્ષમાં લેવાવાળો પોતે ન થયો તેથી એને લક્ષમાં દેનારા મળ્યા નથી એમ.

આમ તો ભગવાનની વાણીમાં સમવસરણમાં અનંત વાર સાંભળ્યું છે. ભગવાનની વાણી-ભગવાનની વાણી સાંભળી છે. પણ એને જે લક્ષણથી જાણવું જોઈએ જીવને, એ એણે ન જાણ્યું એટલે એણે સાંભળ્યું જ નથી. આહાહા..! એને સાંભળવામાં જે વાત આવી હતી કે સ્વનો આશ્રય કર તો તને હિત થાય. એ ન કર્યું. એ વાણીએ એમ કહ્યું કે અમારો આશ્રય કરવાથી તું નહિ મળે તને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તારું લક્ષણ જે છે તારું તેનાથી મળે. એનો અર્થ કે તારા આશ્રયથી તું મળે એવો છે. આહાહા..! **'भूदत्थमस्सिदो खलु'** કીધું ને? એનો અર્થ ઈ છે. જાણવાના-દેખવાના જે ભાવ છે એ લક્ષણ તો જીવનું છે. એ લક્ષણને પરમાં જોડી દીધું, રાગમાં, પુણ્યમાં. એ તો પરના લક્ષણમાં આ જીવનું લક્ષણ ત્યાં જોડી દીધું. એ તો વિપરીત કર્યું. સમજાય છે?

જેનું લક્ષણ છે તેના લક્ષમાં લક્ષણને ન લઈ જતાં, જેનું લક્ષણ એ નથી; રાગાદિનું લક્ષણ છે જ્ઞાન જાણવું-દેખવું? આહાહા..! ત્યાં લક્ષણ આનું (એમ) એને લક્ષ કરવું જોઈએ. એને ઠેકાણે જેનું લક્ષણ નથી એમાં લક્ષણને-જ્ઞાનની પર્યાયને ત્યાં જોડી દીધી. આહાહા..! એમ કહે છે. ભિન્ન ભાવમાં જેણે સ્વના લક્ષણને જોડી દીધું. સમજાણું કાંઈ? આવો કેવો ઉપદેશ! સવારમાં ઉત્પાદવ્યયધ્રુવનો ચાલે. આ વળી આવો ચાલે. એ બેના લક્ષણો વિપરીત છે. આહાહા..! શબ્દો ભલે થોડા પણ એના ભાવમાં શું છે? સમજાય છે કાંઈ?

'**સમાહિત અંતઃકરણથી...**' કહીશ એમ કહે છે. '**સમાહિત અંતઃકરણથી-સમાહિત એટલે એકાગ્ર થયેલા અને અંતઃકરણ એટલે મન—એકાગ્ર થયેલા મન** વડે, **સમ્યક્ પ્રકારે સમીક્ષા કરીને-**' સાચી રીતે આત્માને '**(વિવિક્ત આત્માને) જાણીને-**' આહાહા..! '**અનુભવીને (કહીશ)...**' આહાહા..! ભગવાને કહ્યું છે માટે કહીશ એમ નહિ. શ્વેતાંબરમાં તો એમ આવે છે. '**सुयं मे आउसं तेण भगवया**'. હે આયુષ્યવંત! મને ભગવાને આમ કહ્યું હતું એ હું તને કહીશ. એવી શૈલી જ એમાં આવે છે. પહેલી શરૂઆત આચારંગની. અહીં કહે છે કે ભગવાને મને કીધું છે માટે કહીશ—એમ નહિ. આહાહા..! મારો ભગવાન અનુભવમાં આવ્યો છે તેથી હું કહીશ. આહાહા..! વાતે વાતે ફેર છે. ફેરનો ફેર ક્યાં છે એ એણે જાણવો જોઈએ. જેઠાભાઈ! આહાહા..! આચારાંગના પહેલા શબ્દથી ઉપાડ્યું. પહેલું પદ '**सुयं मे आउसं तेण भगवया**'. એ તો રચના કલ્પિત કરી છે. એ કાંઈ ભગવાનની વાણી નથી. પણ આ રીતે કહી છે. હે જંબુ સુધર્મસ્વામી કહે છે. ભગવાને મને આમ કહ્યું છે એ હું તને કહીશ.

અહીં કહે છે, હું મારા આત્માને એકાગ્ર મન દ્વારા જાણ્યો, વિકલ્પથી રહિત જાણ્યો. આહાહા..! એવો અનુભવીને કહીશ '**એવો અર્થ છે.**' છે ને પાઠ? '**समाहितान्तःकरणेन, सम्यक्-समीक्ष्य**' હું કહીશ. આહાહા..! હવે હું કોને માટે કહીશ? એમ કહે છે. છે? '**હું કોને તેવા પ્રકારના આત્માને કહીશ?**' આહાહા..! આવો જે આત્મા ભિન્ન લક્ષણથી જણાય એવો એટલે પોતાના જ્ઞાન-દર્શનના લક્ષણથી જણાય એવો, એવાને અનુભવીને હું કહીશ. પણ કોને માટે? આહાહા..!

'**કૈવલ્ય સુખની સ્પૃહાવાળાઓને-**' જેને આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની સ્પૃહા છે અને ભાવના છે. આહાહા..! છે ને? પાઠમાં છે ને, જુઓને! '**कैवल्यसुखस्पृहाणां**' '**कैवल्यसुखस्पृहाणां**' જેને વિષયના સુખની અભિલાષા છૂટી ગઈ છે. આહાહા..! જેને ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસનોમાં ઈન્દ્રાણીઓ સાથે વિષયની વાસના એ પણ જેના હૃદયમાંથી છૂટી ગઈ છે. આહાહા..! જુઓ આ! આવા સાંભળનારને માટે કહે છે. સમજાણું કાંઈ? શ્રીમદ્‌માં પણ

આવે છે 'કામ એક આત્માર્થનું. બીજો નહિ મન રોગ.' કહે છે, '**कैवल्यसुखस्पृहाणां**' એકલું આત્માનું આનંદસ્વરૂપ, એની જેને સ્પૃહા છે. જેને પુણ્યનો ભાવ છે, જેને પુણ્યના ફળમાં સ્વર્ગની ઇચ્છા છે એવાઓ માટે આ વાત નહિ કરું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**હું કોને તેવા પ્રકારના આત્માને કહીશ? કૈવલ્ય સુખની સ્પૃહાવાળાઓને-કૈવલ્ય અર્થાત્ સકલ કર્મોથી રહિત થતાં જે સુખ (ઊપજે) તેની સ્પૃહા...**' એટલે પૂર્ણ આનંદની સ્પૃહા. આહાહા..! અતીન્દ્રિય પૂર્ણ આનંદની જેને સ્પૃહા છે, અભિલાષ છે, જિજ્ઞાસા છે, આવા શ્રોતાઓના માટે હું આ કહીશ. એવા જેવા-તેવા સાંભળવા બેસે અને પુણ્યની ઇચ્છાવાળા છે, પુણ્યના ફળને ભોગવવાના ભાવવાળા (છે), એ શ્રોતા માટે આ વાણી નથી, કહે છે. આહાહા..!

કેવી શૈલીથી ગ્રંથકાર ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્ર રચીને ભિન્ન ભિન્ન હેતુએ એ વાતને સિદ્ધ કરી છે. ભલે આ સમાધિતંત્ર આમ નાનો ગ્રંથ કહેવાય... સમજાણું? પણ એના ભાવો એ ભાવમાં.. એ તો ભગવાન પાસે ગયા હતા. એમની વાણીમાં તો ઘણી જ ગંભીરતા છે. સાક્ષાત્ ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. ત્યાં મુનિ પૂજ્યપાદ સ્વામી ગયા હતા. પહેલાના લખાણ છે.

એ કહે છે કે હું મારા આત્માને રાગથી ભિન્ન પોતાના લક્ષણથી જાણીને, અનુભવીને મારી જાતના અનુભવથી હું આ વાત કરીશ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અને તે કોને માટે? આહાહા..! '**કૈવલ્ય સુખની સ્પૃહાવાળાઓને...**' જેને એકલા આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદરૂપી મોક્ષ, એની જેને સ્પૃહા છે. આહાહા..! આવા શ્રોતાઓને કહીશ, કહે છે. જેને અંદરમાં પુણ્યના ભાવની અભિલાષા (છે), એના ફળ મળે કે સ્વર્ગાદિ મળે, શેઠાઈ મળે, રાગાદિ મળે એવા સ્પૃહાવાળાને માટે આ વાત નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ગાથા જુઓને!

श्रुतेन लिंगेन यथात्मशक्ति समाहितान्तः करणेन सम्यक्।
समीक्ष्य कैवल्यसुखस्पृहाणां विविक्तमात्मानमथाभिधास्ये।।३।।

આહાહા..! સકલ કર્મથી રહિત એવી આત્માની પૂર્ણાનંદ દશા, એના જે અભિલાષી (છે) એને હું કહીશ. '**કૈવલ્ય અર્થાત્ વિષયોથી ઉત્પન્ન નહિ થયેલા...**' આહાહા..! પાંચ ઇન્દ્રિયની વિષયની અભિલાષથી જે સુખ છે એ તો દુઃખ છે. આહાહા..! જેને એ વિષયની અભિલાષ છૂટી ગઈ છે... આહાહા..! અને જેને અતીન્દ્રિય આનંદની દશાની સ્પૃહા, જિજ્ઞાસા, રુચિ છે, એવી સ્પૃહાવાળા જીવોને... આહાહા..! હું આ આત્માના અનુભવથી આત્માને કહીશ. બેય બાજુના જીવનું વર્ણન કર્યું. કહેનારા કેવા (હોય) અને સાંભળનારા કેવા (હોય) એને માટે. આહાહા..! સાંભળનારાને ઊંડે ઊંડે (એમ હોય કે) આપણે સાંભળશું, પછી એમાં

પુણ્ય થાશે, પછી સ્વર્ગના સુખ ભોગવશું, એમ કહે. નાગલપુરવાળા, નાગલપુર છે ને નાગલપુર? બોટાદ પાસે નાગલપુર નથી? સલોત સલોત. વિશાશ્રીમાળી સલોત. સ્થાનકવાસી. એના કેશવજી છોકરો હતો. એના બાપ હતા એ આડતિયાનું કામ કરતા હતા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કેવા?

મુમુક્ષુ :- હેમો...

ઉત્તર :- હેમો સલોત, હેમો સલોત હતા. મેમો સલાત અને હેમો. મેમો સલાત મોટા હતા અને હેમો સલાત નાના હતા. ત્યાં તો અમારે બોટાદ પાસે થયું ને નજીક, ત્યાં ઘણીવાર જઈને આવીએ. એ હેમો સલોતનો દીકરો હતો, કેશુ. એ ત્યાં બોટાદે ગયા હતાને જ્યારે અમે, શું કહેવાય એ લખાણ? મ્યુનિસીપાલટીના મકાનમાં વ્યાખ્યાન હતું. એમાં રાતે આવ્યો હતો. રામજીભાઈ હતા ત્યારે. મહારાજ! અહીં કાંઈક પુણ્ય કરે, ઓલું કરે, સ્વર્ગના સુખ પહેલા ભોગવે પછી વળી મોક્ષ જાશે. અમારા હીરાજી મહારાજના ગામ કહેવાય એ બધા. નાગલપુર, બોટાદ ને ખસ ને એ બધા. આહાહા..!

કહે છે કે જેને ઇન્દ્રિયના વિષયનો અંદર પ્રેમ છે... આહાહા..! એને દુઃખનો પ્રેમ છે. આહાહા..! જેને અતીન્દ્રિય સુખની સ્પૃહા છે.. આહાહા..! આ એની શરત. આવા શ્રોતાઓને (હું કહીશ). ભિન્ન-ભિન્ન ગ્રંથ છે ને? ભિન્ન-ભિન્ન કર્તાને ભિન્ન ભિન્ન રીતે સ્પષ્ટ કર્યું છે. આહાહા..!

'કૈવલ્ય અર્થાત્ વિષયોથી ઉત્પન્ન નહિ થયેલા...' એ નાસ્તિથી વાત કરી. પણ કૈવલ્ય એટલે એકલા એવા સુખની અથવા કૈવલ્યના સુખની સ્પૃહાવાળાને હું કહીશ. આહાહા..! જેને આત્માની અતીન્દ્રિય સુખ દશા એવો જે મોક્ષ, એની જેને સ્પૃહા છે. એમ કહીને એમ કહેવા માગે છે કે અતીન્દ્રિય સુખની અભિલાષા(વાળો જીવ) બંધથી રહિત થવા માગે છે. સમજાણું કાંઈ? એને બંધ થવાના ભાવનો પ્રેમ નથી. આહાહા..! એને ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય મૂર્તિ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય સુખ, એની જેને સ્પૃહા છે. આહાહા..! ચાહે તો શરીરની યુવાન અવસ્થાવાળા હો.. આહાહા..! એવા જીવોને હું આત્માની શાંતિ, સમાધિ જેમ સત્ય છે એમ હું કહીશ. આહાહા..! પછી તિર્યંચ હો કે નારકી હો. અહીં તો સાંભળનારા તો મનુષ્ય અને દેવ બે જ હોય. બહુ તો તિર્યંચ હોય. સમજાણું? પણ સાંભળનારામાં શરતું આ. આહાહા..!

જેને એકલા અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો ભગવાન આત્મા છે, અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રગટ કરવાની જેને અભિલાષા છે. સમજાણું કાંઈ? વિષયના સુખ અને પુણ્યના ફળનું લક્ષ જેને

છૂટી ગયું છે. આહાહા..! પૂજ્યપાદ સ્વામી દિગંબર સંત છે. આહાહા..! એના પગ ઈન્દ્રો (અને) દેવો પૂજતા અને જેના પગમાં લબ્ધિ એવી હતી કે અમુક કાંઈક ચોપડે ત્યાં હાલવા મંડે. એવા ચમત્કાર બહારથી પણ પ્રગટેલા. પણ એ ચમત્કારની અભિલાષાવાળા જીવની અહીં વાત નથી. એમ કહે છે. આત્માનો અનંત આનંદ અતીન્દ્રિય આનંદ જેને પૂર્ણ પ્રગટેલો છે તેવા પૂર્ણની જ જેની અભિલાષા છે. આહાહા..! ચંદુભાઈ! આ શરત મૂકી. સાંભળનારાએ આવું હોય તો તે અમારી વાત સાંભળી શકશે. બીજાને ગોઠશે નહિ. પુણ્ય ખરાબ, પુણ્ય ઝેર અને એના ફળ ભોગ પણ ઝેર એ (વાત) નહિ ગોઠે, અતીન્દ્રિય સુખના અભિલાષ વિના. સમજાણું કાંઈ? એને એમ કહે કે વ્રત અને તપ ને ભક્તિનો ભાવ ઝેર છે. એનાથી બંધાય કર્મ એ ઝેરના ઝાડ છે. અને એનાથી ફળે એ ઝેરના ફળ છે. આહાહા..! વજુભાઈ! બીજા તરફની મીઠાશ ઉડાડી દે તો કામ આવે, એમ કહે છે અહીં.

'ભાવાર્થ :- શ્રી પૂજ્યપાદ સ્વામી પ્રતિજ્ઞારૂપે કહે છે કે, હું શ્રુત વડે, યુક્તિ અનુમાન વડે...' પાઠ છે ને? **'श्रुतेन लिंगेन' 'અને ચિત્તની એકાગ્રતા વડે.'** અન્તઃકરણ આવ્યું, **'समाहितान्तः करणेन'** છે ને? **'શુદ્ધાત્માને યથાર્થ જાણીને તથા તેનો અનુભવ કરીને, નિર્મળ અતીન્દ્રિય સુખની ભાવનાવાળા ભવ્ય જીવોને મારી શક્તિ અનુસાર શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ કહીશ.'** વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)